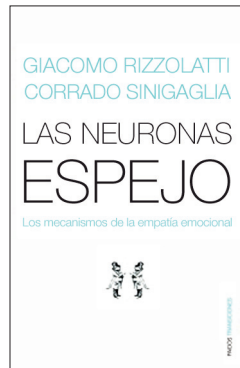

LLIBRES

UNA BONA COL·LECCIÓ

Fa ara vint anys, la editorial Paidós va començar la col·lecció «Transiciones». Superant uns tímids inicis (en la primera dècada tan sols van publicar una desena de títols), aquesta col·lecció ha anat guanyant força i qualitat amb els anys. Avui, amb 70 llibres publicats (quatre en els cinc primers mesos de 2008), ha arribat a convertir-se en una de les més extenses i variades col·leccions de llibres de divulgació en temes de psicologia i sociologia. Ha traduït al castellà llibres d'alguns dels més importants escriptors d'assaig científic de l'esfera internacional (R. Lewontin, F. de Waal, S. Pinker, M.S. Gazzaniga o D. C. Dennett, entre altres). *Las neuronas espejo* i *El mono enamorado*, dos llibres d'aquesta col·lecció de caràcter molt diferent, són bons exemples de la varietat de temes i tractaments que podem trobar-hi.

Las neuronas espejo és una exposició dels resultats d'una recerca relativament recent i innovadora, que ha dut al descobriment de neurones que s'activen tant quan realitzem una acció com quan veiem un altre fent una acció pareguda, d'on deriva el nom que han rebut: *neurones espill*. El neuròleg cognitiu V. S. Ramachandran ha afirmat que aquest descobriment «serà per a la psicologia el que el DNA va ser per a la biologia». Els autors del llibre són el director del grup d'investigació que va fer el descobriment, G. Rizzolatti, catedràtic de fisiologia humana de la Universitat de Parma, i el filòsof de la ciència C. Sinigaglia, de la Universitat de Milà. El llibre és una bona revisió de les investigacions realitzades fins el 2005 i de les implicacions que té per a la psicologia i la ciència cognitiva. L'edició original del llibre es va publicar en italià el 2006 i és molt d'agrair que en menys d'un any s'haja publicat la versió en castellà. Probablement en aquesta rapidesa té molt a veure el fet que la traducció l'haja finançat el Segretariat Europeu per la Pubblicazioni Scientifiche, una associació no governamental dedicada a finançar la traducció de llibres científics de l'italià a altres llengües europees (una iniciativa a imitar). El llibre està adreçat principalment a un lector amb coneixements bàsics en neurociència, que no es perda amb les nombroses abreviatures de les diferents àrees cerebrals. Els primers tres capítols del llibre tracten l'organització detallada i les connexions de les àrees motores del cervell de les mones i dels humans, i els patrons d'activitat de les neurones d'aquestes àrees en diferents situacions. El quart capítol descriu la resposta que caracteritza les neurones espill. Aquesta primera part del llibre és la més «dura» per al lector no expert en neurobiologia, qui haurà d'esforçar-se per seguir

**Las neuronas espejo.
Los mecanismos de la
empatía emocional**

Giacomo Rizzolatti i
Corrado Sinigaglia
Paidós. Barcelona, 2006.
214 pàgines.

**El mono enamorado
y otros ensayos sobre
nuestra vida animal**

Robert M. Sapolsky
Paidós. Barcelona, 2007.
192 pàgines.

les explicacions, encara que els esquemes i dibuixos que l'acompanyen fan la tasca més fàcil. En canvi, els tres últims capítols són més atractius per al públic general i també més especulatiu; parlen de les neurones espill en el cervell humà i de les implicacions en les emocions, l'aprenentatge per imitació, l'empatia o l'origen del llenguatge. És una llàstima que les nombroses imatges del llibre, moltes amb profusió de colors, no s'hagen reproduït amb la qualitat que sens dubte mereixien i que no s'haja fet una revisió acurada dels rètols que les acompanyen per evitar alguns errors notoris. Tot i aquests defectes, *Las neuronas espejo* és un llibre imprescindible per als interessats en el funcionament del cervell, la teoria de la ment o les bases neurals de l'empatia.

El mono enamorado és una recopilació de diferents assajos publicats per l'autor en diverses revistes de divulgació científica. És un llibre molt diferent de l'anterior i tracta de manera informal, però rigorosa, diferents aportacions científiques a la comprensió del comportament humà, en definitiva de «qui som». El llibre està organitzat en tres parts, la primera tracta aspectes genètics, la segona anatòmics i la tercera socials, però cada capítol és independent de la resta i poden llegir-se en l'ordre que al lector li plagi. Robert M. Sapolsky és un neuroendocrinòleg, catedràtic de biologia i neurologia a la Universitat de Stanford, amb una carrera científica excel·lent i a més és un magnífic assagista. Aconseguix parlar dels temes més complicats amb un llenguatge directe, clar, senzill, i molt, molt divertit. En el llibre, l'autor ens parla del debat entre naturalesa i criança comentant un número de la revista *People* sobre les 50 persones més belles del món, o de l'anatomia del mal humor descrivint una acalorada discussió de parella; parla, entre altres temes, dels efectes de l'estrès en el cervell, de l'enamorament, de la sexualitat, de la «guerra genètica» entre homes i dones durant la concepció i l'embaràs, del «màrqueting» dels estudis genètics, del tractament que donem als infants, de la manipulació social, la cooperació i el càstig, i sempre sense perdre la perspectiva darwiniana. En definitiva, pels temes que tracta i sobretot per com els tracta, el llibre és molt recomanable per a qualsevol que vulga passar una bona estona aprenent sobre el nostre comportament com a espècie. Caldrà seguir amb molt d'interès les noves propostes que publicat Paidós en aquesta col·lecció.

ESTER DESFILIS

Departament de Psicobiologia, Universidad Complutense de Madrid

EL VIH/SIDA SOTA DUES MIRADES

Si en els darrers anys hi ha un agent infecció que ha desafiat, desafia i probablement continuarà desafiant durant molts anys les capacitats de la ciència, la medicina, la política sanitària i de centenars d'ONG a escala mundial, aquest és, sens dubte, el virus de la immunodeficiència humana (VIH). La producció científica al voltant d'aquest virus és ingent. Una munió de professionals sanitaris s'enfronta diàriament a la infecció. Les decisions polítiques en aquest tema condicionen la qualitat de vida i la vida mateixa de milions de persones. La magnitud de la pandèmia va ultrapassar els límits de la política mundial vigent i va forçar la creació d'un organisme específic, l'ONUSIDA, que és el programa conjunt de les Nacions Unides sobre el VIH/sida. El virus, i la malaltia que provoca, han aixecat nombroses polèmiques, la més extravagant, aquella que va qüestionar la mateixa existència del VIH. Tanmateix, alguna cosa ja se'ns ha passat per alt. Segons la darrera actualització que ha publicat conjuntament l'Organització Mundial de la Salut (OMS) i l'ONUSIDA pel desembre de 2007, al voltant de 33,2 milions de persones al món es troben infectades pel VIH, de les quals 22,5 milions viuen a l'Àfrica subsahariana. És cert que el repte que planteja el VIH per a la medicina clínica, la virologia, l'epidemiologia o l'evolució molecular assoleix dimensions fabuloses, però no es poden deslligar de cap manera de les implicacions que presenta la infecció en matèria cultural, sociosanitària, econòmica i política. I Àfrica, en especial les regions amb prevalença més alta per al VIH/sida, guarda una gran lliçó que *El remedio invisible*, de la doctora en Biologia Helen Epstein, i *28 historias de sida en África*, de la periodista canadense Stefanie Nolen, ens posen en evidència.

El remedio invisible, amb el subtítol *África, Occidente y la lucha contra el sida*, contrasta amb rigor la literatura científica amb les observacions imprescindibles i l'experiència *in situ* de l'autora, Helen Epstein. Ens relata com aterra a Kenya el 1993 amb el propòsit de continuar la seua carrera investigadora, i com va descobrir i relacionar els factors polítics, econòmics, sociosanitaris i culturals amb la propagació de la infecció als països de major prevalença per al VIH/sida. A poc a poc, l'autora endinsa el lector en la seua principal aportació científica, publicada el 2004 en la revista *Lancet*, així és, l'explicació de l'alta prevalença del VIH/sida a l'Àfrica subsahariana per un patró de comportament sexual que no és pas més promiscu que el d'altres continents, però on es mantenen relacions sexuals simultànies amb més d'una parella. Aquest comportament sexual contrasta molt amb l'occidental, on predomina

***El remedio invisible
África, Occidente y la
lucha contra el sida***

Helen Epstein
Alba Editorial. Barcelona,
2008. 436 pàgines.

***28 historias de sida en
África***

Stephanie Nolen
Kailas Editorial. Madrid, 2008.
566 pàgines.

un patró en què les relacions sexuals són més aviat successives, és a dir, no s'inicien relacions sexuals amb una nova parella fins que s'ha acabat la relació amb l'anterior. Però són ben diversos els temes que s'hi examinen. L'anàlisi detallada de les diverses campanyes de prevenció aplicades no deu decebre ningú. També s'hi estudia l'estigmatització de la infecció i la malaltia, i la relació que manté amb la propagació del virus; el paper imprescindible de l'activisme local i l'internacional en qualsevol dels fronts de la infecció; la càrrega feixuga de les àvies amb els orfes, la influència de la guerra i també la distribució de les aportacions econòmiques occidentals. Les persones que «s'aprimen» amb la sida i

les persones que «s'engreixen» amb la sida és un resum esfereïdor de determinades distribucions dels recursos suposadament destinats a combatre l'epidèmia. No vull deixar de banda un comentari sobre el títol del llibre, *El remedio invisible* fa referència a un fenomen constatat de disminució en la incidència de la infecció a Uganda i Kagera, a partir de l'any 1990, que no és atribuïble a polítiques de salut pública, en la pràctica absents, i que l'autora atribueix principalment a la solidaritat dels que reconeixen, admeten i pateixen la malaltia, i a l'activisme desesperat que s'hi rebel·la.

El llibre *28 historias de sida en África* es troba en un punt intermedi entre la divulgació científica i el periodisme. És possible que el títol del llibre done una falsa impressió sobre el contingut. No són pas 28 biografies contades en primera persona, sinó que el fet personal del contagi introdueix, al llarg dels 28 capítols, la mateixa realitat del virus a l'Àfrica i al món. I no sols conté «històries», ja que presenta amb absoluta correcció i claredat les qüestions científiques més elementals del VIH, la sida i els antiretrovirals. No sorprèn que, entre altres publicacions de gran solvència, cite les de Helen Epstein, autora del llibre adés ressenyat. La geografia importa i el primer que fa l'autora és situar-nos en el mapa de la prevalença del VIH de l'Àfrica subsahariana. Un capítol o una història per cada milió de persones infectades al continent africà. Tot prenent com a nucli generador l'experiència amb el VIH del protagonista, el relat va desgranant diversos aspectes del VIH/sida. Hi trobarem exemples de la propagació del virus i la seua relació amb la cultura tradicional, amb els transportistes de llarg recorregut, amb la prostitució, amb els miners emigrants i les seues famílies, amb els soldats, la guerra i els camps de refugiats. També segueix el fil de les conseqüències de la infecció i la malaltia en la població, com ara els orfes, la destrucció dels estaments laborals, la disminució de l'esperança de vida i la pobresa. I també assenyala els èxits socio-sanitaris, en què els activistes locals i les organitzacions mèdiques no governamentals representen el paper inestimable que, en general, no ha protagonitzat l'estament polític. Dos grans llibres.

M. ALMA BRACHO
Investigadora Programa ISCIII-FIS

Els noms dels bolets

Josep Cuello

Lynx Edicions. Barcelona, 2007. 493 pàgines.

tànic de consolidació lexicogràfica. Jugant amb la frase inicial, hom podria dir que serà «la Bíblia dels boletaires». I serà, també, un llibre pràctic. Què vull dir amb això? Doncs que tots els llibres –o quasi– són útils, però alguns tenen una vocació especial de ser-ho. I aquest n'és un.

Per què? Doncs perquè resol infinitat de confusions de la nomenclatura popular dels bolets a les àrees de parla catalana, que, per cert, tenen una gran tradició no solament –ni sobretot– micòfila, sinó especialment micòfaga. Cal aclarir que, pel que fa als noms vulgars, tenim el greu problema que hi ha espècies amb molts noms –poden variar d'una comarca a la veïna–, alhora que no poques fatures de nom; per no parlar dels gèneres amb espècies semblants que en tenen un de sol per a totes.

El conjunt és un *totum revolutum* amb prou feines recollit en publicacions locals, textos antics, etc. Tot això explica que una obra d'aquestes característiques fos esperada de fa temps. I a la fi veu la llum.

El principal objectiu del llibre, com declara l'autor mateix, és compaginar els noms científics (únics que tenen relació biunívoca amb les espècies) amb els populars; i també exposar-ho d'una manera clara i ordenada. Sens dubte, tot això ho aconsegueix a bastament a la segona part, o sigui, el diccionari de mots comentats («repertori alfabètic dels noms dels bolets»), que omple 327 pàgines!

I ho aconsegueix bàsicament per dues raons: per un treball de camp exhaustiu que va de l'Empordà fins al Vinalopó, passant per Ses Illes; i per una exhaustivíssima recopilació només assolible per una autèntica «rata de biblioteca»... en el millor sentit, és clar; no sé per què les rates han de ser considerades quelcom pejoratiu.

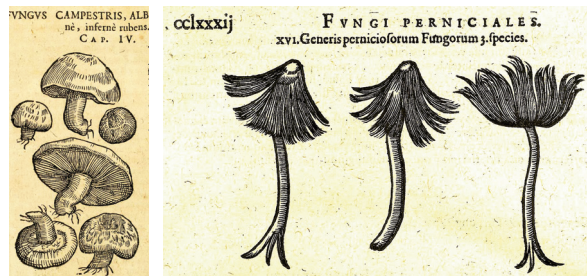
He de confessar que el primer que vaig fer és posar-lo a prova amb les paraules més rebuscades que em feien voltes pel cap de feia temps... i heus ací el miracle: allà hi eren, i ben explicades. Tot és ampliable, per descomptat, però serà l'obra de referència en el tema. A la presentació que es va fer a l'ateneu barceloní, l'expert naturalista Albert Martínez comentava que l'obra significava un gran salt endavant, difícil d'igualar en el futur. No puc estar-hi més d'acord, però: difícil? Jo diria que impossible, atès que no pot ser que quedin tantes paraules per descobrir com les que aporta.

I no puc estar-me de dir que, fullejant-lo, dóna la sensació que «no falta res»... Però, no falta res? Sí que falta! No ha pogut recollir, és clar, els mots que han desaparegut, els que s'han perdut a la nit dels temps i que, en paraules de l'autor, «van pel món penant com a fantasmes».

...I L'HOME POSÀ NOM A TOTES LES BÈSTIES DEL CAMP

Aquesta referència bíblica (Gènesi 2, 20) –que podríem completar dient «a totes les bèsties i els bolets»– és com una maledicció que ens perseguirà fins a la fi dels temps. Beneïda maledicció, tanmateix, si se'm permet el joc de paraules, ja que posar noms no és pas una plaga d'Egipte, sinó més aviat una eina fonamental perquè ens entenguem. Parlant la gent s'entén –o s'hauria d'entendre– i no pot ser dolent posar nom a les coses, car facilita aquest enteniment.

I l'obra que ressenyem contribueix a l'enteniment suara esmentat, és clar, però no solament fa això. Tècnicament, és un treball etnobo-

L'obra està il·lustrada amb làmines antigues de bolets, com les de la imatge, que ambienten tot el relat.

«EL LLIBRE RESOL INFINITAT DE CONFUSIONS DE LA NOMENCLATURA POPULAR DELS BOLETS A LES ÀREES DE PARLA CATALANA, QUE TENEN UNA GRAN TRADICIÓ NO SOLAMENT MICÒFILA, SINÓ ESPECIALMENT MICÒFAGA»

I és un totxo? Home, sí: pesa 1,2 kg. ... però això no vol dir que sigui molt «pesat», sinó que «porta molta ciència», o sia, que val el seu pes en or (tampoc us ho preneu literalment, no fos cas que espantessim els compradors).

Nogensmenys, el diccionari no està fet per llegir. Aleshores, és un llibre «que tothom utilitzarà però ningú llegirà»? No pas. Perquè tenim la primera part: «Una nomenclatura natural», que explica les claus interpretatives que permeten entendre el sentit dels noms: llurs arrels clàssiques, la tradició rural, el simbolisme, etc. I tot plegat està adornat amb làmines antigues que ambienten molt bé tot el relat.

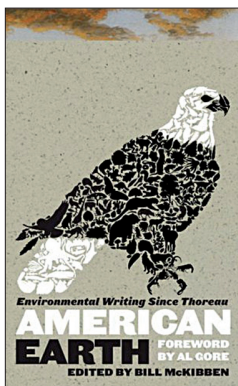
Aviso als interessats en el tema que, si la comencen, no podran deixar aquesta primera part, car està escrita com una narració, plena d'històries «naturals», divertides anècdotes, personatges inefables... tot expressat amb un llenguatge ric i culte (admeto que més d'un cop he hagut de ficar mà al diccionari), però alhora atractiu i fàcilment comprensible. Martí Domínguez, en *La Vanguardia*, diu que «fa venir gana i desperta gratitud», i afegeix: «Com n'haurien gaudit Joan Coromines i Josep M. de Sagarra!».

Es nota que no és el primer llibre que fa –esperem que tampoc el darrer– i que és un apassionat dels bolets i de la història de la ciència. El Dr. Ramon Folch, prologuista de la obra, ho defineix perfectament dient que «és un assaig que es llegeix com una novel·la d'intriga».

El llibre agradarà als boletaires, és clar, però també als micòlegs, botànics, biòlegs, naturalistes... i als qui simplement vulguin conèixer la seva llengua. Dubteu què és fer país en els temps de sotsobre que vivim? Doncs aquí en teniu un exemple ben clar.

En definitiva, si senzillament t'agrada la natura, amb aquest llibre en fruiràs. I si no t'agradava, pot ser canviaràs de parer en acabar-lo. I si no, almenys hauràs passat una bona estona. I és que Josep Cuello no és un biòleg que escriu, és un escriptor que és biòleg.

ALBERT MASÓ
Biòleg i fotògraf de natura

**American Earth:
Environmental Writing
Since Thoreau**

Bill McKibben (ed.).
The Library of America.
Nova York, 2008.
1.160 pàgines.

En aquest sentit, l'obra de Lawrence Buell n'és una bona mostra: llibres com *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture* (1995) resulten indispensables per a entendre una forma d'escriure en relació amb la naturalesa que transcendeix les disciplines acadèmiques tradicionals.

The Library of Amèrica, una editorial fundada amb el propòsit de conservar no sols la literatura americana, sinó el conjunt de la memòria i l'experiència americanes, acaba de publicar *American Earth*. Com afirma el seu editor, Bill McKibben, «un gran llibre ha precedit sempre cada avenç en la pràctica mediambiental». McKibben distingeix, no obstant això, entre els escrits sobre la naturalesa (*Nature Writing*) i una escriptura mediambiental específica (*Environmental Writing*), que, segons la seua opinió, constitueix l'aportació més important dels Estats Units a la literatura universal. El volum és, precisament, una antologia d'aquella escriptura, des de Thoreau, amb qui comença i acaba el llibre (que es tanca amb el bell assaig de Rebecca Solnit sobre «El problema de Thoreau»), fins a Al Gore, passant per Frederick Law Olmstead, Aldo Leopold, John Muir, Loren Eiseley, Jane Jacobs o Rachel Carson, entre quasi un centenar d'autors, amb temes que inclouen l'estada de Thoreau en *Walden*, la destrucció i conservació de les cultures indígenes americanes, la creació dels parcs naturals, la desforestació, la «primavera silenciosa» o el recent escalfament global. Al Gore ha escrit un prefaci per al volum.

En el capítol sobre «El camp de fesols» de *Walden*, Thoreau va escriure: «Vaig adquirir una experiència ulterior. Em vaig dir a mi mateix: un altre estiu no plantaré fesols i dacsca amb tanta cura, sinó, en cas que no s'hagen perdut, llavors com la sinceritat, la veritat, la senzillesa, la fe i la innocència.» Llegir *American Earth* és adquirir una experiència ulterior.

ANTONIO LASTRA

Autor d'*Ecología de la cultura* (2008, Katz, Buenos Aires)

LA CULTURA DE L'ECOLOGIA

«El que he observat de la llacuna –va escriure Henry David Thoreau– no és menys cert en l'ètica.» Des que es va publicar el 1854, *Walden* ha donat lloc a dos tipus d'interpretació: una, vinculada al transcendentalisme literari del seu mestre Emerson, el llibre del qual sobre la *Naturalista*, de 1836, havia servit per desvetllar un jove estudiant de Harvard, i una altra, tal vegada més fructífera en l'actualitat, que el convertiria en el document constituent de l'ecologia. En si mateix, *Walden* traçava una línia divisòria molt prima entre la cultura i l'ecologia, i no és casual que els estudiosos del transcendentalisme americà l'hagen travessat una vegada darrere l'altra.

Els gèneres de la literatura científica

MEMÒRIES. VAIG ANAR ALLÀ, VAIG FER ALLÒ

A diferència dels polítics, dels artistes i d'altres personatges públics, els científics tenen dues feines quan escriuen les seves memòries. Com tots els altres, han d'explicar qui són, què han fet i en quin context històric han viscut, però no és el mateix explicar la gestació d'una novel·la o d'un govern que explicar la rellevància d'un descobriment científic. Els memorialistes són obligatòriament divulgadors.

I de memòria en té gairebé tothom, però la capacitat per descriure la pròpia feina de manera entenedora per a lectors no especialistes són figures d'un altre paner. No és casual que unes de les memòries científiques més llegides siguin les de James Watson: el to de comèdia satírica fa que als lectors de *La doble hèlix* els sembli que entenen la cristal·lografia i la bioquímica, si més no, prou per seguir la trama. Potser no són unes memòries gaire benèvols amb els seus personatges, però fan de molt bon llegir.

Aquesta virtut de *La doble hèlix* ha acabat girant-se en contra del seu autor. Tots els personatges hi surten caricaturitzats, incloent-hi l'autor, però la caricatura de Rosalind Franklin, junt amb el fet que Franklin morís abans de poder explicar la seva versió de la història, han fet que Watson sigui considerat el malvat de les seves memòries.

Curiosament, no em consta que Watson hagi explicat mai com, quan ja havia tornat als EUA, Franklin el va anar a visitar i tots dos van fer un viatge amb cotxe junts pel país nord-americà. Tampoc Crick, a les seves sòbries memòries, esmenta que Franklin va viure amb el matrimoni Crick a Cambridge durant la seva darrera remissió. Potser hi ha assumptes que són massa privats per a unes memòries.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

CRICK, F., 1989. *Qué loco propósito*. Tusquets Editores, Barcelona.
JUDSON, H. F., 1979. *The Eighth Day of Creation*. Simon & Schuster, Nova York.
WATSON, J. D., 1994. *La doble hélice*. Salvat Editores, Barcelona.

JESÚS PURROY

Parc Científic de Barcelona